

Haerlem Nieuwsbrief

Wim Post Lid van Verdienste

Wim Post is bij zijn afscheid van de Historische Werkgroep op 27 oktober benoemd tot Lid van Verdienste. De Vereniging dankt hem hiermee voor zijn reusachtige inzet. Wim Post heeft dertig jaar actief deelgenomen aan de Historische Werkgroep en heeft – deels in samenwerking met anderen – een reeks boeken en publicaties over Bloemendaal en Haarlem geschreven.

Met zijn kennis van het Haarlemse verleden en zijn inzet heeft Wim Post een enorme bijdrage geleverd aan de geschiedvorsing door toegewijde amateur-historici. Dat laatste begrip heeft voor sommigen een denigrerende klank. Maar, zoals een medewerkster van de Archiefdienst voor Kennemerland het onlangs verwoordde: "Wat in deze werkgroep aan kennis aanwezig is, daar word ik erg nederig van."

Lees verder op pagina 2

1

Deze artist's impression is gebaseerd op plantekeningen van de architect. Onbekend is met welk materiaal de gevelvlakken worden afgewerkt (tekening E.G. Haverkorn)

Verzet uitbreiding Provinciehuis verbreed

Het verzet tegen het architectonische ontwerp van de nieuwbouw voor het Provinciehuis is verbreed. De Vereniging Haerlem heeft eerder haar bezorgdheid uitgesproken en de commissie Stedelijke Ontwikkeling laten weten dat het plan een ernstige en onnodige verstoring van het aanzicht van de Dreef is en niet past in het homogene historische karakter van de omgeving. De Bond Heemschut, de stichting Landschap, Architectuur en Stedebouw en de wijkraad Welgelegen delen die opvattingen. Zij zijn nu gezamenlijk bezig hun bezwaren tegen de uitbreidingsplannen vast te leggen in een nota.

Kijk, Schalkwijk

Een andere kijk op Schalkwijk. De historie van de grootste stadswijk van Haarlem. Uit woningnood geboren en herborren op weg naar de toekomst.

- 3-4-5 De geschiedenis van Schalkwijk
- 6 Stedenbouwkundig Bert Kampmeijer
- 7 Groen in Schalkwijk
- 8 De oudste bijl van West-Nederland
- 8-9 Herinneringen van architect Wiek Röling
- 10 Plagiaat in Schalkwijk
- 10-11 Het eerste referendum in Nederland

Contributie 2005

Bij deze nieuwsbrief vindt u de acceptgiro voor het betalen van de contributie en de ledenpas 2005. U doet de vereniging een groot plezier door snel te betalen. U bent er dan zeker van dat u het jaarboek 2004 per ommegaande thuis krijgt. Betaalt u per girotel of internet, vermeldt dan uw lidmaatschapsnummer. Als u de contributie 2005 al betaald hebt of daarvoor vrijgesteld bent, dan treft u toch een acceptgiro aan. U kunt die weggooien of gebruiken voor het overmaken van een extra bijdrage. Leden die de contributie over 2004 te laat hebben betaald, kunnen het jaarboek vanaf eind april 2005 ophalen in de Hoofdwacht.

Haarlem boekenstad is regelmatig zelf onderwerp van boeken, boekjes en publicaties. We signaleren die in deze rubriek. De samenstellers houden zich niet al te strikt aan de grenzen van Haarlem, maar het onderwerp moet natuurlijk wel een beetje in de buurt liggen.

Landschap en wereldbeeld van Van Eyck tot Rembrandt
Boudewijn Bakker
Uitgever: Thoth, Bussum
Prijs: € 34,90

Boudewijn Bakker beschouwt in de schilderkunst tussen 1400 en 1669 de functie van het Nederlandse landschap. Diende het als achtergrond, als stoffering van het leven of had het een diepere lading voor de kijker? Hij kiest 1669 als eindjaar, omdat toen Rembrandt stierf en er naar zijn oordeel een einde kwam aan de diepere

betekenis van het landschap. Het boek – de handelseditie van een proefschrift – is een poging om de iconografische visie op de laatmiddeleeuwse en de zestiende en zeventiende eeuwse schilder- en prentkunst toe te passen op de landschapsschilderkunst. Dat levert verrassende nieuwe denkbeelden op. Voor inwoners van Haarlem heeft het boek iets bijzonders te bieden. Bakker gaat uitgebreid in op een serie topografische prenten uit 1611 van Visscher ('Plaisante Plaetsen') die hij een moralistische betekenis toekent. De prent met de vuurtoren van Zandvoort bevat verwijzingen naar de elementen water, vuur, aarde en licht, waardoor Zandvoort een wereldlandschap wordt. De prent van Huis ter Kleef verwijst naar de vergankelijkheid van het aardse bestaan. In Ruisdaels 'Gezicht op Haarlem' zijn lakens te zien die in de zon bleken. Dat beeld zou kunnen worden opgevat als een verwijzing naar de ziel. Bakker brengt deze veronderstelling met de nodige voorzichtigheid, maar het levert wel een nieuwe blik op het Nederlandse

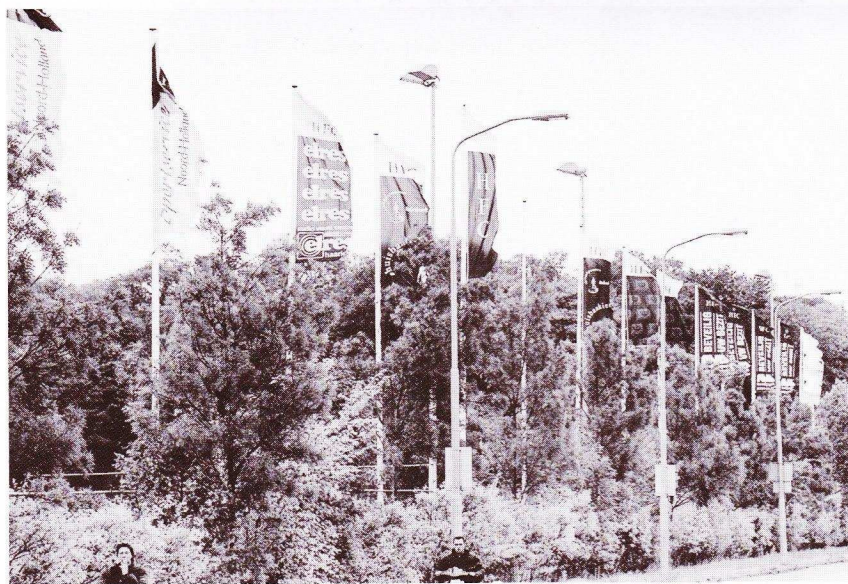
landschap op.
Annelies Romijn

Gesloopt, gered, bedreigd
Onder redactie van Aimée de Back,
Jo Coenen, Marieke Kuipers, Wiek
Röling

Uitgever: Episode publishers
Prijs: € 29,50

Het boek geeft een overzicht van de omgang met de naoorlogse architectuur in Nederland en biedt inzicht in de keuzeprocessen voor het vervangen of aanpassen van recente gebouwen. Aan de hand van praktijkvoorbeelden worden de voordelen van renovatie en behoud afgewogen tegen de nadelen van sloop en nieuwbouw. Haarlemse gebouwen in het boek zijn de Bavokathedraal, Concertgebouw, Enschedé-huis, Nijverheidsschool, Ripperdakazerne, Spaarne Scholengemeenschap, Sportfondsenbad en Zegelwaarde.

(In het volgende nummer van de Haarlem Nieuwsbrief bespreekt Wim de Wagt dit boek.)

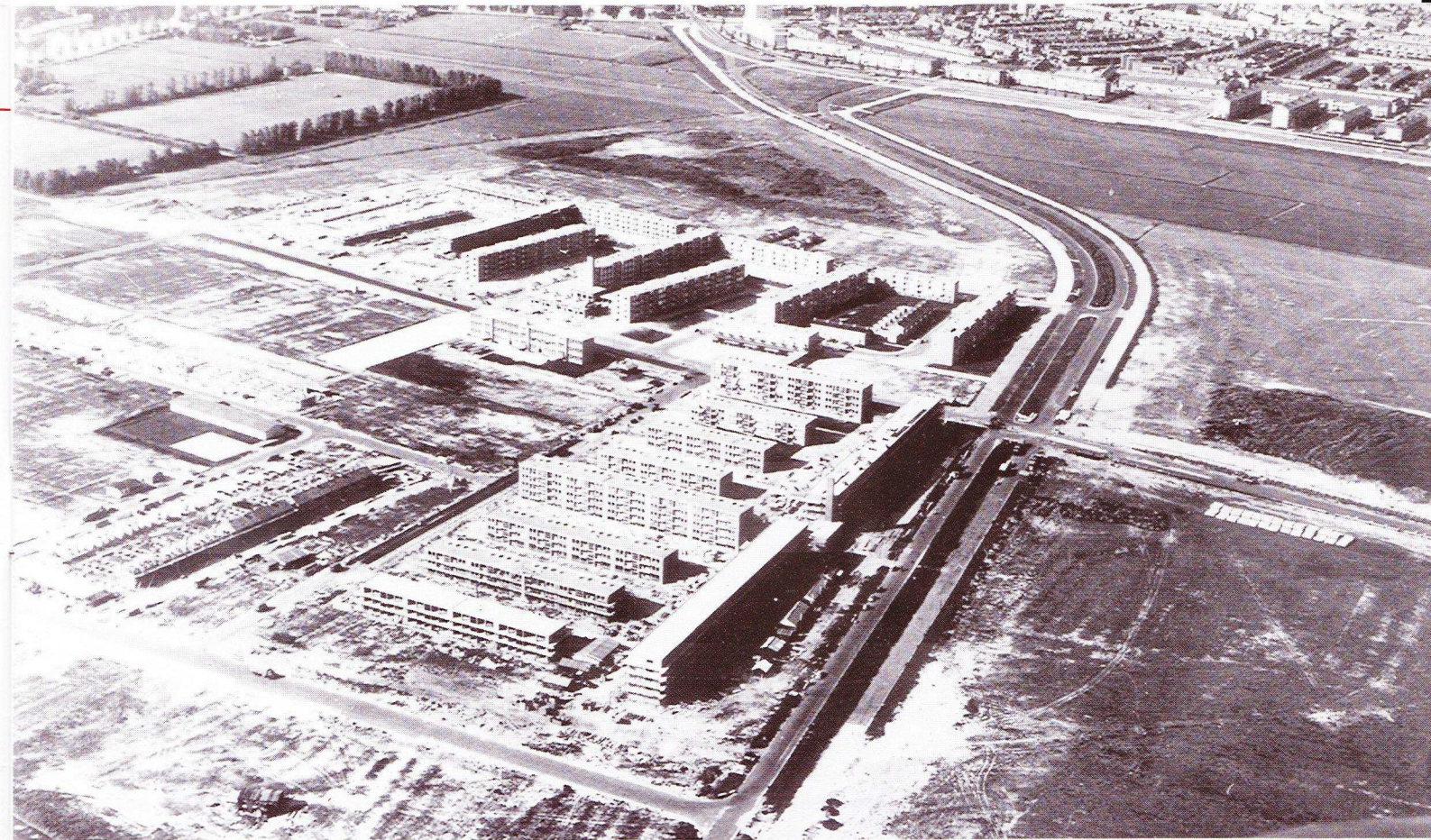
Niet zo Koninklijk

In de richtlijnen van de gemeente Haarlem voor reclame-uitingen staat onder meer dat "spandoeken die geheel of hoofdzakelijk gericht zijn op het maken van handelsreclame niet worden toegestaan" (punt 11-2). Anders dan een verordening kan een richtlijn niet worden getoetst. Wat betekent dit voor de vlaggen en de spandoeken van de Koninklijke HFC aan de Zuiderhoutlaan? De stad krijgt door deze alles behalve koninklijke uitingen een opvallend lelijke en ordinaire entree. Het financiële belang van de precariorechten lijkt belangrijker dan de welstand. Door het toestaan van de vlaggen geeft Haarlem aan wat zijn ambitieniveau is. De stad verdient beter.

Vervolg voorpagina

Wim Post neemt na dertig jaar afscheid, niet omdat zijn interesse verflauwd is, maar omdat hij in zijn woonplaats Bloemendaal een onderzoek is gestart naar zeventiende eeuwse transportakten. Hij heeft interessante verbindingen kunnen leggen tussen de Haarlemse nijverheid en welstand en de ontwikkeling van de Bloemendaalse tuindorpen Aelbertsberg (Bloemendaal), Tetterode (Overveen) en Vogelenzang. Hij wil daaraan de aandacht geven die het onderwerp verdient. Als 'afcheid' van de Historische Werkgroep heeft hij voor leden en genodigden een lezing gegeven over dit onderwerp.

Gelukkig voor de Vereniging Haarlem en de Historische Werkgroep is afscheid in dit verband een relatief begrip. Wim Post blijft beschikbaar voor vragen vanuit de werkgroep. Deze vriendelijke, bescheiden mens is altijd bereid zijn enorme kennis te delen met geïnteresseerden. Hij zal alleen zijn aandacht wat anders verdelen.

Luchtfoto van de Europawijk, de eerste bouwwijk, rond 1960. Het opspuiten met zand van het 650 hectare grote gebied was al in 1959 begonnen. De plannen voor uitbreiding van Haarlem in het boerengebied in het zuidoosten dateren al van veel vroeger. In 1927 annexeerde de gemeente al een stuk grond in dit gebied. In de jaren vijftig kwam de annexatie goed op gang. (Kennemer Atlas)

Een stad als Alkmaar in Haarlem

De recente geschiedenis van Schalkwijk is nauw verweven met de naoorlogse periode, waarin de woningnood volksvijand nummer één was. In de jaren vijftig en zestig moest in hoog tempo op industriële wijze woningen worden gebouwd voor grote gezinnen. Schalkwijk markeert ook een nieuwe fase in het uitbreidingsbeleid van de stad.

In de tweede helft van de negentiende eeuw begon Haarlem zich buiten de historische stadssingels te ontwikkelen. De woningbouw concentreerde zich in het noorden, waardoor een langgerekte structuur ontstond. In 1960 woonde bijna de helft van de 170.000 inwoners in Haarlem Noord. Door deze ontwikkeling was er geen sprake meer van een evenwichtige stadsopbouw ten opzichte van het centrum. De gemeente liep in het noorden ook tegen de grenzen van de groei aan. De enige mogelijkheid voor een grootschalige uitbreiding lag in het zuidoosten, in Schalkwijk.

Op 19 juni 1962 tekende koningin Juliana een wet die de grenzen van Haarlemmerliede, Spaarnwoude, Haarlem en Amsterdam wijzigde. Schalkwijk werd een onderdeel van Haarlem. De burgemeesters van Haarlemmerlieden en Spaarnwoude spraken van een zwarte bladzijde in de geschiedenis. De toenmalige burgemeester van Haarlem stelde zijn nieuwe inwoners gerust: Haarlem zou niet meteen gaan bulldozeren.

Laagbouw of hoogbouw

Het structuurplan voor Schalkwijk voorzag in de bouw van tienduizend woningen voor veertigduizend mensen. De woningnood in Haarlem was groot, zoals blijkt uit de gegevens in het kaderstuk. "Een stad als Alkmaar," werd vaak gezegd. Toen was de norm voor de bezetting vier personen per woning. Nu is dat iets meer dan twee. Er moesten vooral grote woningen voor grote gezinnen komen. Alleenstaanden en eenoudergezinnen waren toen onbekende fenomenen. In de Haarlemse gemeentepolitiek zijn harde noten gekraakt over de verhouding hoogbouw-laagbouw. De KVP hechtte veel waarde aan het gezinsbelang en streed vurig voor een zo hoog mogelijk percentage eengezinswoningen. De PvdA maakte zich sterk voor "licht en lucht" en was voorstander van hoogbouw. De ambtelijke organisatie wees op de consequenties voor de woningdichtheid, het aantal woningen per hectare woongebied. Een hoog percentage laagbouw betekent minder woningen per hectare. Uiteindelijk is gekozen voor de verdeling twintig procent laagbouw. De hoogbouw is langs de randen van de wijken geprojecteerd, waar ook de meeste groenvoorzieningen waren gepland. De grote vraag naar huizen met een betaalbare huur maakte het noodzakelijk zoveel mogelijk grote complexen te bouwen.

Eigen gezicht

In het blad Publieke Werken van de gemeente Haarlem (9 maart 1967) staat een bijdrage van ir. Krijn Haasnoot, toen hoofd van de afdeling Stadsontwikkeling. "Bij de ontwikkeling van de woongebieden is uitgegaan van de

Zicht op de westelijke stadsrand van de Meerwijk, 1970 (Kennemer Atlas)

Bekistingwerken van eengezinswoningen aan de Portugalstraat, 1962 (Kennemer Atlas)

gedachte, dat elke wijk een eigen 'gezicht' zal dienen te hebben. Zo heeft elke wijk zijn eigen structuur gekregen, die duidelijk afwijkt van de andere wijken. Op deze wijze kan bereikt worden dat de bewoners van de verschillende wijken hun woonomgeving als iets eigens zullen waarderen." Zo is in elke wijk ruimte gereserveerd voor bijzondere en openbare voorzieningen, zoals scholen, kerken, winkels en speelgelegenheden. Het denken over de auto was toen anders dan nu. "Elke wijk," schrijft Krijn Haasnoot, "biedt voorts ruimte aan een garagebedrijf. Hierbij is vooral gedacht aan buurtgarages. De grotere (dealer) bedrijven zullen in het algemeen in het centrale gebied van Schalkwijk worden geconcentreerd."

Architectenteam

Voor Molenwijk slaat de gemeente een heel andere weg in. Voor de ontwikkeling van dit deelplan wordt een architectenteam gevormd dat samen met de diensten Stadsontwikkeling, Volkshuisvesting en andere gemeentelijke instanties plannen moet maken die aan hoge kwaliteitseisen voldoen. Stadsarchitect Wiek Röling en omgevingskunstenaar Jan Dibbets zijn ook betrokken bij de bouw van Molenwijk die in 1972 begint. In het noordelijk deel waren flatgebouwen geprojecteerd die samen met de flats in Meerwijk één bouwstroom vormden. Dat had het stadsbestuur al besloten voor de installatie van het architectenteam. Het lag oorspronkelijk in de bedoeling het voetgangersdomein door middel van luchtbruggen te verbinden met de flatgebouwen, maar dat bleek financieel niet haalbaar.

Het winkelcentrum Schalkwijk in aanbouw, impressie 1971 (Kennemer Atlas)

Woning gezocht

De ontwikkeling van Schalkwijk, het tempo van de uitvoering en de wijze van bouwen zijn in belangrijke mate bepaald door de woningnood in de jaren vijftig en zestig. Hoe hoog de nood was, blijkt uit gegevens van het Bureau Onderzoek en Statistiek van de gemeente Haarlem.

	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Onhoudbare gevallen	736	778	806	768	839	896	867	942	1074	1134
Urgente gevallen	2228	2334	2379	2448	2849	3020	3432	3508	3487	3421
Gegadigden bejaardenwoning	259	274	295	310	284	269	274	311	330	331
Verloofden en kinderloze echtparen (samen boven 50 jaar) die geen of een niet-passende woonruimte hebben	1217	1296	1130	1270	1023	770	1021	1141	1316	1285
<i>Totaal</i>	<i>4440</i>	<i>4682</i>	<i>4610</i>	<i>4796</i>	<i>4995</i>	<i>4955</i>	<i>5594</i>	<i>5902</i>	<i>6207</i>	<i>6171</i>

Onhoudbare gevallen betreft onbewoonbaar verklaarde woningen, gezinshereniging, medische indicatie en grote gezinnen. Urgente gevallen betreft medische indicatie, leerkrachten en rijksambtenaren.

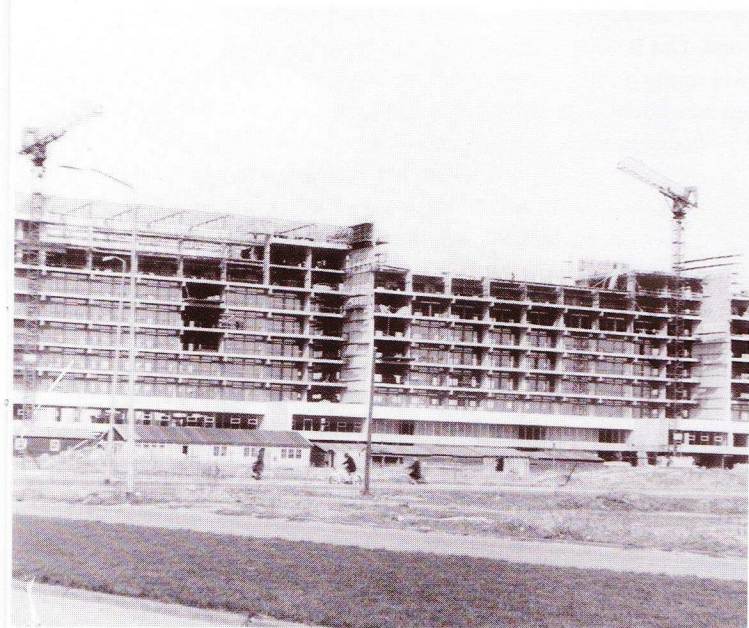
In het structuurplan was vastgelegd de wijken onderling te scheiden door brede stroken met singels voor de waterbeheersing en de hoofdverkeerswegen. Deze sluiten aan op de Groene Zoom rondom Schalkwijk. "De brede strook die in noord-zuidrichting door de wijk loopt, leent zich bij uitstek voor de vestiging van het stadsdeelwinkelcentrum," schrijft Haasnoot in zijn historisch overzicht van de wijk. "Dit omvangrijke centrum (21.500 vierkante meter bebouwd grondoppervlak) is allereerst bestemd voor de bewoners van Schalkwijk. Door de uitstekende bereikbaarheid, de ruime parkeervoorzieningen (1600 plaatsen) en voorzieningen voor het busvervoer, biedt het goede mogelijkheden voor de bewoners van andere stadsdelen om hier te winkelen."

Sport, spel en verpozing

De Groene Zoom rondom het gebied zou helemaal ingericht worden voor sport, spel en verpozing van de Schalkwijkers. Tussen de Schalkwijkerweg en Molenwijk ligt nog een restant van het oorspronkelijke weidelandschap. "Het is de bedoeling dat dit gehandhaafd blijft.

Het verhoogt in samenhang met de Molenplas de aantrekkelijkheid van Schalkwijk voor wandelaars en fietsers. Langs de Molenplas ontwikkelt zich een aantrekkelijk recreatiegebied. Rustiger is het langs de Meerwijkplas." Het noordelijke deel van de Groene Zoom heeft een ingrijpende metamorfose ondergaan. Krijn Haasnoot is niet blij met die ontwikkeling: "Bij de entree van Schalkwijk, nabij de Europaweg, in de voormalige Roomolenspolder is sinds 1990 een deel van de Groene Zoom opgeofferd aan de bouw van kantoren, woningen en een hotel. De daar indertijd aangelegde sportvelden zijn verdwenen en het eind van het verder bouwen is nog niet in zicht. De gunstige ligging ten opzichte van de stad en van Schiphol maakt dit gebied tot een gunstige vestigingsplaats voor kantoren. Helaas is de kwaliteit van de hier aanwezige bebouwing aan de voordeur van Schalkwijk in architectonisch en stedenbouwkundig opzicht mijns inziens niet om te juichen."

(Met dank aan Krijn Haasnoot)

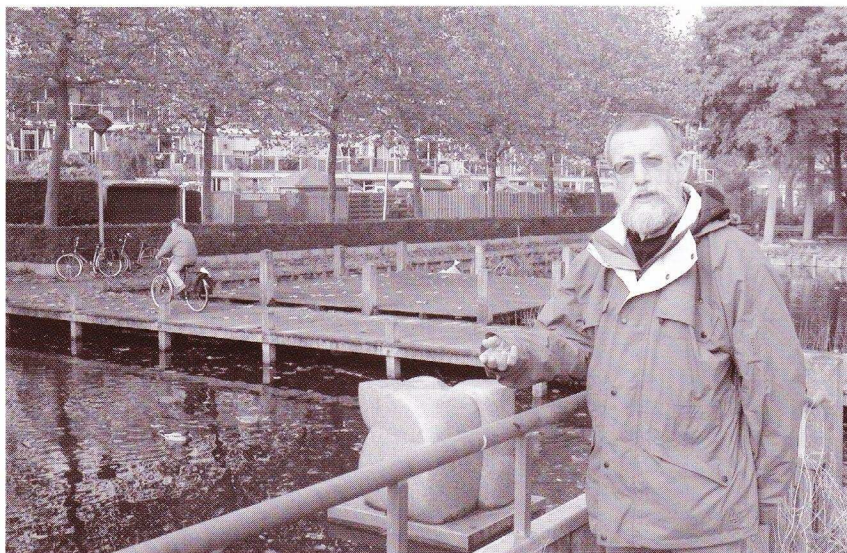

Het Elisabeth Gasthuis in aanbouw, 1969
(Kennemer Atlas)

Noodvestiging van de Schalkwijk Apotheek aan de Belgiëlaan,
augustus 1963 (Kennemer Atlas)

Denken vanuit de mensen die in Schalkwijk komen wonen

Toen Bert Kampmeijer in Haarlem kwam solliciteren, zag hij tekeningen voor Molenwijk die hem als stedenbouwkundige aanspraken. In het midden voorzieningen zoals scholen en hoogbouw die zich als vingers uitstrekken naar de laagbouw rondom.

Op 1 januari 1970 kwam Bert Kampmeijer in dienst van de gemeente Haarlem. Schalkwijk was een van de gebieden waarmee hij werd belast. Voor de hoogbouw had de provincie roet in het eten gegooid. Zij vroeg een onderzoek naar de windhinder. De directie Volkshuisvesting besloot door te gaan met de rest van het plan. Voor Molenwijk waren drie teams van architecten aangetrokken. Zij moesten van Molenwijk iets bijzonders maken. "In deze situatie vervul je als stedenbouwkundige de rol van waakhond," vertelt Bert Kampmeijer. "Ik kijk toch anders naar een gebouw en de omgeving dan een architect. Die laat zich vooral leiden door de vorm. Hij zal zijn ontwerp natuurlijk passend maken in de omgeving. Volgens mij hebben architecten van woningen het eigenlijk makkelijk. Mensen hebben een dak boven hun hoofd nodig. Dat dwingt ze

om in een product van een architect te wonen. De bewoners wordt niet gevraagd of zij het goed wonen vinden of niet. Daarom denk ik als stedenbouwkundige vanuit de mensen die er moeten wonen. Ik let vooral op de gebruikskwaliteiten en de herkenbaarheid. Hoe ervaren bewoners het gebied? Hoe vinden zij hun weg door de wijk? En praktische zaken zoals: waar laten zij hun auto; wat is de schaduwwerking van de gebouwen? Ik heb in Schalkwijk op vier adressen met veel plezier gewoond. Dat is geen principe, maar het is wel nuttig om te ervaren wat architecten en stedenbouwkundigen mij als bewoner hebben aangedaan."

Amorf

Bert Kampmeijer kon zich goed vinden in de concepten die de architecten hadden gemaakt voor Molenwijk. Hij was het alleen niet eens met de opzet van de Westlob. "Ik vond de samenhang met de omgeving onder de maat. En je vindt er moeilijk de weg. De vormgeving is amorf, veel van hetzelfde. De maatvoering is hier en daar benauwd. Uiteindelijk is het uitgevoerd, zoals de architect het had ontworpen." Het windonderzoek leidde tot een andere formatie van de hoogbouw. Met een lagere bouw van twee

rijen rond een middenterrein kon toch het oorspronkelijk geplande aantal woningen worden gerealiseerd. Bert Kampmeijer heeft niet het gevoel dat Molenwijk 'van hem' is. "Het concept was grotendeels klaar. Ik heb mijn stempel op een aantal kleine invullingen in Schalkwijk kunnen zetten." Zo was in Meerwijk de wijkraad te hoop gelopen tegen hoogbouw van twaalf verdiepingen die gepland was op de plek waar nu de Vomar is gevestigd. "Die wens van de wijkraad is gerespecteerd. Dat bood mij een opening om nog eens naar die plek te kijken en de architect te bewegen de bijzonderheid niet te zoeken in de hoogte, maar in de vormgeving van het gebouw."

Spaarneplan

Zijn voorlaatste bemoeienis met Schalkwijk had betrekking op het Spaarneplan. Voor het Schalkwijkse gedeelte was de opzet het zoveel mogelijk handhaven van het groen tussen het Spaarne en de bebouwing van Schalkwijk. In 1975 kwam de opdracht het dicht bouwen van de Schalkwijkerweg zoveel mogelijk tegen te gaan en de landelijkheid te handhaven. Zo een plan maken en vastleggen lukt nog wel. Maar het handhaven en afdwingen stuitte later op praktische en financiële problemen. De Schalkwijkerweg langs het Spaarne is een wandel- en fietsroute. "Die functie wordt volop benut. Ga maar eens kijken in het weekeinde." Voor de samenhang met dat gebied zijn de relatie- en zichtlijnen vanuit de wijk naar het Spaarne belangrijk. "Er is woningbouw gepland voor het gebied waar vroeger het Werkvoorzieningschap was gevestigd. Voor het ontwerp is destijds een prijsvraag uitgeschreven. Gelukkig is gekozen voor een inzending waarin die zichtlijnen zijn gerespecteerd. Het vervolg heb ik niet meer meegemaakt omdat ik met pensioen ben gegaan. Ik ben natuurlijk wel benieuwd naar wat het uiteindelijk zal worden."

Groen in Schalkwijk staat onder druk

ontwikkeld te worden'. In tegenspraak hiermee zijn de plannen voor een nieuwbouwwijkje tussen het Engelandpark en het Spaarne al bijna werkelijkheid. In zuidelijke richting wordt de Groene Zoom onderbroken door de Europaweg, met daaraan het Roomolenpark. Ook het voortbestaan van deze belangrijke groenzone, toentertijd opgezet als heempark, staat ter discussie.

Ecologisch boeren

Langs de Zuid-Schalkwijkerweg komen evenzo steeds meer terreintjes tot ontwikkeling, terwijl een enquête in 2001 uitwees dat 98% van de bewoners deze weg juist landelijk wilde houden. In het oorspronkelijke veenweidelandschap van de Verenigde Polders richt een tweetal bedrijven zich op 'ecologisch boeren'. Langzaam verdwijnt het boerenlandschap in het Molenplaspark. Aangrenzende privé-tuinen lopen over in het park. In het hart van Molenwijk ligt het Molenburgpark, een ecologisch opgezet wijkpark. In combinatie met een gedachtegang uit de jaren zeventig 'wonen in een dak van groen', werden bewoners opgeroepen om een aantrekkelijke woonomgeving te creëren. Ondanks de goede voornemens zijn deze wensen niet haalbaar gebleken. Ten oosten van Schalkwijk ligt de Poelpolder met het recreatiegebied Poelbroek, met volkstuinten, bosstroken en nog oorspronkelijk weidelandschap. De recreatieve toegankelijkheid van de polder moet verbeterd worden terwijl zoveel mogelijk de historische structuur bewaard dient te blijven.

Naar binnen gekeerd

Volgens Marcel Leek (hoofd Groen Stadsdeel Oost en Schalkwijk) wordt het openbare groen gerenoveerd. Schalkwijk is volgens hem een naar binnen gekeerde wijk met veel siergroen en met voornamelijk hoogbouw langs de Groene Zoom. Nieuwe dwarsverbindingen, fiets- en wandelpaden, moeten de 'groenbeleving' bevorderen. Evenals de zichtassen die zowel op kleine als op grote schaal worden aangelegd om het groen meer zichtbaar te maken en het leefmilieu te bevorderen. Slechts hier en daar roept de Groene Zoom nog herinneringen op aan het verleden van Schalkwijk. Restanten van het agrarische gebied zijn nog te vinden in de landelijke lintbebouwing aan de Noord- en Zuid-Schalkwijkerweg, langs het Jaagpad met zijn troep wilde ganzen en knotwilgen en bij het weidelandschap van de polders langs de Ringvaart. Mensen willen graag in het groen wonen. De kwetsbare Groene Zoom en de groene binnenruimtes die zo noodzakelijk zijn voor het woonklimaat van Schalkwijk, hoelang zijn ze nog te behouden?

Willy Beunke-Meekes
Werkgroep Parken en Groen

Vanouds bestond 'Scalc-wijk' uit een veenweidegebied met elzen en wilgen. Langs de dijk van de oostelijke Spaarneoever lagen boerderijen. De belangrijkste activiteiten waren veeteelt, bloembollencultuur en tuinbouw. Karakteristiek waren de landelijke weggetjes en slotjes, de molens en de vergezichten.

Dit landschap moest in 1959 wijken voor Schalkwijk, de grootste nieuwbouwwijk van Haarlem. Een woongebied bestaande uit vier delen waarbij groenstroken, plantsoenen en gemeenschappelijke tuinen een aangenaam woonklimaat moesten ondersteunen. Belangrijk was ook de Groene Zoom om Schalkwijk heen, als functionele ruimte voor sport, spel en verpozing. Inmiddels is er flink aan de Groene Zoom getornd en ontkomen ook binnenruimten niet aan zogenaamde 'inbrei-acties', waarbij groenplekken alsnog worden volgebouwd.

Zo krijgt de aanvankelijk groene noordstrook van Boerhaavewijk binnenkort een woon-werk bestemming. In overleg met de wijkraad is er een plan gekomen dat voorziet in veel groen en water. De sportvelden ten noorden van Europawijk zijn al opgeofferd aan een hotel, een kantorencomplex en een woonwijkje. Volgens het Groenstructuurplan uit 1991 dient het gebied ten westen van Schalkwijk, hoofdzakelijk van de groenstructuur van Haarlem, 'landschappelijk/recreatief

De oudste bijl... of niet

Bij de bouw van de Waddenstraat in Schalkwijk is dertig jaar geleden een kwartsietbijl van 5600 jaar oud gevonden. Het was de oudste vondst van West-Nederland. Totdat stadsarcheoloog Maarten Poldermans een jaar of tien geleden werden gebeld door zijn Haagse collega die zei: "Ga even zitten. Ik moet je wat vertellen."

Poldermans: "Ik begreep dat het bloedserieus werd. Zij zei: 'We hebben zojuist exact dezelfde kwartsietbijl gevonden als die van jou. Wij hebben er een C-14 datering op los gelaten en wat blijkt? Hij is 150 jaar ouder dan de jouwe...' Tja, gedaan met ons record. Drie jaar geleden spraken wij met Archeologie Den Haag af, dat zij gedurende de zomermaanden hun topvond-

sten in ons Archeologisch Museum mochten exposeren. De tentoonstelling zou door de beide burgemeester, Deetman en Pop, geopend worden. Op een prominente plek zou een speciale vitrine komen met de twee kwartsietbijlen. De oudste en de op een na oudste van West-Nederland. De uit wetenschappelijk oogpunt kostbare Haagse bijl zou op de dag van de opening door mijn Haagse collega persoonlijk worden meegenomen. Een uur voor de opening bekende hij met een rood hoofd: 'We zijn hem kwijt.' Geen probleem. Niemand ziet het verschil tussen een 5600 jaar oude bijl en één van 4800 jaar. Dus het wat jongere exemplaar in de speciale vitrine gezet en bij de Haarlemse vondst het oorspronkelijke bordje geplaatst 'Oudste vondst... etc.'

Na afloop van de tentoonstelling verhuisde de Haarlemse bijl weer naar

zijn vaste plaats in de permanente vitrine, waar hij tot op de dag van vandaag getooid wordt met zijn oorspronkelijke bordje. Voor hoelang? Vandaag of morgen zal de echte, oudste bijl wel in het Haagse depot tevoorschijn komen. Een verkeerd opgeborgen vondst tussen de tienduizenden vondsten kan niet verdwijnen. Te zijner tijd duikt hij wel weer op."

Oudste stuwwal

De bijl is gevonden in de oudste stuwwal van Nederland. Schalkwijk is gebouwd op een uitloper van deze wal die tot in de Zuiderpolder doorloopt. Waar de bijl precies lag, is niet te achterhalen. Eén van de bouwvakkers heeft hem gevonden en mee naar huis genomen, omdat hij het zo'n mooie gladde steen vond. Een kennis heeft hem er veel later op gewezen dat het wel eens een vuistbijl zou kunnen zijn. Toen is hij met zijn vondst naar het Museum voor Oudheden in Leiden gegaan. De conservator, de archeoloog Leendert Louwe Kooijmans, stond meteen in vuur en vlam toen hij de bijl zag. Later is de bijl verhuisd naar het Archeologisch Museum van Haarlem. Maarten Poldermans: "De oudheid is vastgesteld aan de hand van de steensoort – kwartsiet - en het model. De grondsoort waarin we iets vinden, geeft een veel nauwkeurige indicatie van de ouderdom. Die kennis hebben we niet. We vermoeden dat de bijl gebruikt is door bewoners die uit het gebied van het Gooi afkomstig waren. Dat was toen de kust. Waar de bijl gevonden is, was een Waddenzeeachtig gebied dat ze over zijn gegaan om te jagen. De bijl zal onderweg verloren zijn."

De kleine verschillen tussen leefbaar en onleefbaar

Het gemeentelijke Fonds Toegepaste Monumentale Kunst maakte het mogelijk de toen betrekkelijk onbekende kunstenaar Jan Dibbets te laten meedenken over de opzet van Molenwijk. De architecten vreesden een moeilijke samenwerking. Wiek Röling werd als architect ingeschakeld om te bemiddelen tussen kunst en architectuur.

Wiek Röling: "Nu hangt in elk museum wel een werk van Jan Dibbets. Ik kende hem toen nog niet. In het kennisma-

kingsgesprek heb ik tegen hem gezegd, Jan, ik heb geen affiniteit met je werk. Daar tilde hij absoluut niet zwaar aan. Dat komt wel, zei hij. Wat wij onder andere met praten voor elkaar hebben gekregen is de aanleg van een bos in het centrum van toen nog Schalkwijk C, voordat de bouw begon. Daardoor kregen de bomen alle ruimte om te groeien. Beeldende kunstenaars hebben op het voetgangersgebied boven de trappen naar de parkeerplaatsen op het maai-veld ruimtelijke kunstwerken gemaakt.

Door de overeenkomst heetten die al gauw 'bushuisjes'. Die zijn later allemaal afgebroken vanwege de onderhoudskosten. Zo gaat Haarlem met kunst om. Voor Jan Dibbets was het een verrassende ervaring om met zoveel partijen aan tafel te moeten zitten en over de vormgeving van de wijk te praten. Ik was wel wat gewend. Eén architect durfde niet eens naar de wc te gaan, omdat hij bang was dat in de tussentijd beslissingen zouden worden genomen in zijn nadeel. Iedereen had zijn eigen ideeën en het is lastig om met z'n zesentwintigen een sonnet te schrijven.

Invloed automobiel

Je zou van stedenbouwkundigen een coördinerende invloed verwachten, maar wij hebben in Nederland nauwelijks stedenbouwkundigen. Die discipline is met Berlage verloren gegaan. Wat je de stedenbouwkundigen niet kunt verwijten, is de invloed van de automobiel. Die deed zich ook gelden in Schalkwijk. Er is steeds meer ruimte nodig voor wegen, parkeerplaatsen en parkeerterreinen. Daardoor komt de bebouwing steeds verder uit elkaar te liggen en dat stimuleert weer het gebruik van auto's. Zo hou je het probleem in stand en los je het nooit op. Wij hebben in Molenwijk een nadrukkelijke poging gedaan om dit probleem op te lossen door op de eerste verdieping een loopniveau te creëren. De ruimte daaronder was bedoeld als een garage waar de auto's uit het zicht zouden blijven. Het is niet helemaal gelukt, want het winkelniveau bleef beneden en het voetgangersgebied behield iets desolaats. Wel was er een veilig gebied voor kleine kinderen. Bovendien lag er tien jaar tussen het ontwerp van Molenwijk en de uitvoering. Het ontwerp is wel aangepast, maar niet genoeg. Door de tijd gaat ook de bevoegenheid van de architect verloren. Zo is er een eindresultaat ontstaan dat te veel te lijden heeft gehad van compromissen.

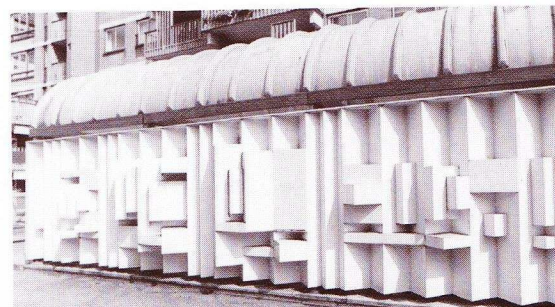
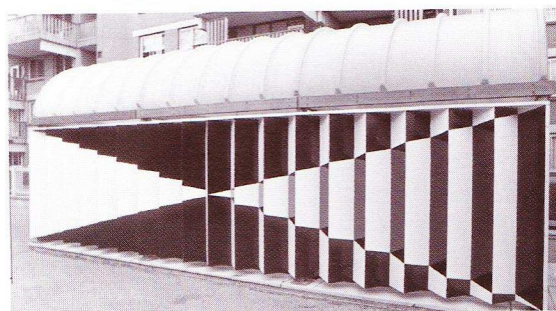
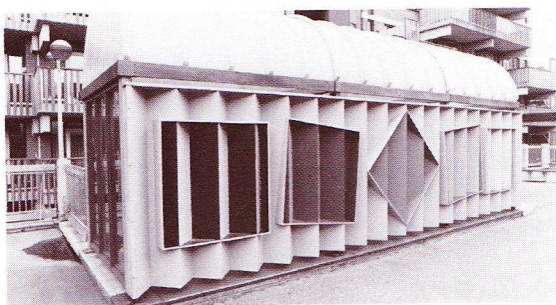
Hangplekken

In het ontwerp zijn onder andere plekken opgenomen waar jongeren ongehinderd en zonder te hinderen elkaar konden ontmoeten. Je zou dat nu hang-

plekken noemen. Wij voorzagen dat kinderen van vijftien, zestien jaar behoefte zouden hebben aan een gezellige plek waar ze uit het zicht van ouderen lekker met elkaar konden lullen. Dat is geen voorspellen, dat is gewoon nadenken. Jan Dibbets was een uitgesproken denker. Als architect/stedenbouwkundige moet je vooruit kunnen denken. Ik heb gemerkt dat mensen heel lui zijn als zij moeten nadenken over de consequenties van wat zij voorstellen. De politie wenste altijd en onder alle omstandigheden fel licht. Dat zou veilig zijn. In mijn optiek was dat licht juist storend. Natuurlijk, wat je bouwt moet in de eerste plaats veilig en leefbaar zijn. Mensen moeten veilig van de auto of de bushalte naar de voordeur van hun huis kunnen lopen. Maar wat is er op tegen als mensen in het donker door een park willen lopen? Als mensen het vervelend vinden dat kinderen met een bal tegen de muur trappen, dan moet je die niet weg laten maar een muur maken die dat hebben kan. Het zijn dit soort kleine zaken die het verschil maken tussen een leefbare en een onleefbare buurt. Een wijk moet ook een beetje geheimzinnig en verrassend zijn. Het is leuk om speeltuinen aan te leggen, maar het is veel beter om het verkeer zo te organiseren dat kinderen veilig op straat kunnen spelen.

Optimistische poging

Molenwijk zie ik als een optimistische poging om volkshuisvesting en plezierig leven met elkaar te combineren. Wat we onderschat hebben, is de vernielzucht. We hebben die wel voorzien, maar niet de heftigheid er van. Voor de speeltuigen werd steeds dikker staal gebruikt. Alles moest per se hufterproof zijn. Dat helpt, is de redenering. Mijn stelling is dat je de speeltuigen juist zo kwetsbaar moet maken dat ze al omvallen als je er naar wijst. Een hufter vindt het hartstikke stoer als hij iets van staal vernielt. Als het bij het minste of geringste al kapot gaat, is het kinderachtig. En een hufter vindt niets zo erg als kinderachtig gevonden worden. Dan is vernielen heel beschamend."

Plagiaat in Schalkwijk

Glasscherven uit een stortplaats in Spaarndam hebben aan het licht gebracht dat glasfabriek Albert in Schalkwijk glaswerk van dure merkproducten na maakte. Dit plagiaat uit de jaren twintig van de vorige eeuw is ontdekt door Theo Bottelier van de Archeologische Werkgroep Haarlem.

Glasfabriek Albert, in 1919 in bedrijf genomen, stond op de hoek van de Belgïelaan en de Noord-Schalkwijker-

weg. Eigenaar Samuel Frank voerde het bedrijf samen met zijn zoon Albert. Het maakte de flessen voor de grote concurrent van de Oprechte Haarlemmer Olie, G. de Koning Tilly (C. de Koning Tilly had het patent op het echte wondermiddel). De glasfabriek is in 1921 failliet gegaan, volgens Theo Bottelier vooral als gevolg van de vele processen wegens plagiaat. Alles wat aan de glasfabricage herinnerde, is toen in grote afvalputten op het terrein gestort. Resten daarvan zijn in 1993 teruggevonden op een stort in Spaarndam.

Bottelier heeft met veel moeite kunnen bepalen wat oud glas was en wat afkomstig was van de Albert. Voor het vinden van na-apers van Haarlemmerolie en andere in glas verpakte stoffen, struinde hij in heel Nederland rommelmarkten af. Daar vond hij een flesje genaamd Haarlemmerolie met etiket, waarvan het glas overeen kwam met wat hij in Spaarndam had gevonden. De glasfabriek kwam in 1920 sensationeel in het nieuws doordat glasblazer Freek Zwart daar is doodgestoken. Het was een moord uit liefde, omdat de dader niet kon verkroppen dat Freek wel eens met zijn vrouw had gestoeid.

Archeologisch Museum

Scherven van glasfabriek Albert zijn te zien in het Archeologisch Museum als onderdeel van de tentoonstelling 'Graven naar de schat' die is opgezet voor kinderen. In een spannende wedstrijd moeten zij een raadsel oplossen, waarin de glasscherven van de Albert een rol vervullen. De tentoonstelling loopt tot 17 april 2005. De toegang is gratis. De openingstijden zijn van woensdag tot en met zondag van 13.00 tot 17.00 uur. In het museum kan ook worden ingetekend op het boekje 'Haarlems bodemonderzoek' van Theo Bottelier.

(Bronnen: Haarlems Dagblad van 11 december 1999 en 'Schalkwijk, een boerengemeenschap onder de rook van Haarlem' door Marcel Bulte)

Het eerste referendum van Nederland

Het eerste referendum van Nederland ging over Schalkwijk. De grote overwinning van D66 in de gemeenteraadsverkiezingen van 1990 is volgens Paul Marselje voor een belangrijk deel te danken aan het verzet tegen de plannen van de gemeente om de laatste groengebieden van Haarlem voor woningbouw te bestemmen. In de jaren zeventig had de raad in een nota laten vastleggen dat Haarlem vol was, maar die afspraak werd al snel ter discussie gesteld.

Het verzet tegen de bouwplannen had een breed draagvlak van wijkraden, actiegroepen en de stichting Behoud Groene Zoom Schalkwijk. Haarlem moest zich aan de belofte uit de jaren zeventig houden vond een groeiend aantal Haarlemmers en afzien van uitbreidingen binnen de gemeentegrenzen. De bezwaren concentreerden zich op het Brouwersvaartgebied (90 woningen) en een deel van de Verenigde Polders (200 woningen). Het zijn de nagenoeg laatste groengebieden van Haarlem die een nuttige functie vervullen als recreatiegebied voor heel

Haarlem, op loopafstand voor de bewoners uit een parkenloze woonomgeving. "In die tijd was Haarlem de op één na dichtst bebouwde gemeente van Nederland. Nu zijn we de dichtst bebouwde," zegt Paul Marselje, nu fractievoorzitter D66, toen wethouder.

Echte volkspartij

De verkiezingen van 1990 leverde D66 acht zetels op. De partij had een referendum tot inzet van de verkiezingen gemaakt. Als er onder de bevolking zoveel weerstand was tegen de bouwplannen dan moest die bevolking zich

in een referendum daarover mogen uitspreken. Na veel en spannende onderhandelingen kwam er een college zonder sociaal-democraten, voor het eerst in 66 jaar! D66, CDA en VVD vormden een "rechts college met een links programma," aldus Marselje.

Duidelijkheid

Het eenmalige referendum vond plaats op 6 maart 1991, tegelijk met de provinciale verkiezingen. Het was het eerste referendum van Haarlem en – met

twee gelijktijdig gehouden referenda in Vlaardingen en Leiden - ook van Nederland. In de gemeenteraad was afgesproken dat het referendum geldig zou zijn als de opkomst gelijk was aan 90 % van de opkomst voor de provinciale verkiezingen. De bevolking moest aangeven of zij voor of tegen de bebouwing in beide gebieden was. Van de 120.484 Haarlemmers die waren opgeroepen voor het referendum hebben 50.579 een stem uitgebracht. Voor de Brouwersvaart was de opkomst

73%, 21,6% was voor bebouwing en 74,6% tegen. Voor de Verenigde Polders was de opkomst 68%, 24,5% was voor bebouwing en 68,1% tegen. De uitslag liet niets aan duidelijkheid te wensen over. Alleen lag de opkomst 3% onder de afgesproken grens. Het is vooral aan de toenmalige burgemeester Elizabeth Schmitz te danken dat de uitslag van het referendum toch werd gerespecteerd.

Let goed op de gevelstenen

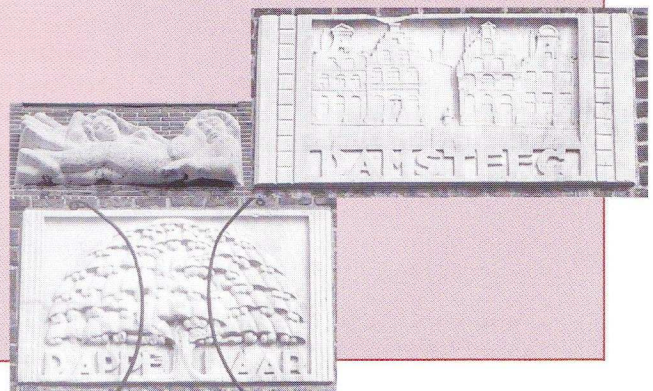
Er wordt flink gebouwd in Haarlem. Daarom doet de Stichting Geveltekens een dringend beroep op de leden om de gevelstenen goed in de gaten te houden.

De stichting heeft een goed contact met een werkgroep van de firma Enschede die zich bezighoudt met het herplaatsen van gevelstenen uit de oude drukkerij. Voor een aantal gevelstenen, waaronder die met de afbeeldingen van de schepping uit de Lange Begijnstraat wordt nog naar een nieuwe locatie gezocht. Dat is niet zo eenvoudig, want de stenen zijn ongeveer twee meter lang en zeventig centimeter hoog. In de gevel Klokhuisplein 1 dichtbij het Concertgebouw zit de 'Vergulde Wagen'. De stichting wil deze steen door polychromeren weer in de oude staat brengen. Het architectenbureau heeft geen rekening gehouden met een steen. De stichting is nu bezig om het langs andere wegen toch voor elkaar te krijgen.

De stichting probeert te achterhalen wat er gaat gebeuren met de drie kleine jaarstenen in het pand van de firma Schous aan de Gedempte Oudegracht dat op de nominatie

voor sloop staat. Het beeld van St.-Antonius van Padua in oude Patronaatsgebouw krijgt een plaats in den nieuwbouw. Niet bekend is wat er gaat gebeuren met twee gevelstenen in de Drostefabriek.

De stichting bekommert zich ook om muurschilderingen. Op Zijlstraat 61 kwam de in natuursteen gehakte tekst 'Molimex' tevoorschijn. Hopelijk blijft deze tekst in de nieuwe winkelpui gehandhaafd. De kapperszaak aan de Kleine Houtstraat 17 laat zien dat een tekst – Goedkooppe Nikkelwinkel - een aardig element in de gevel kan zijn. Mensen die iets melden hebben over gevelstenen wordt dringend verzocht contact op te nemen met de Stichting Geveltekens Vereniging Haarlem, postbus 1105, 2001 BC Haarlem of per e-mail: geveltekens@haerlem.nl.

Lezing

**Pieter Claesz (1596/97 - 1660)
Meester van het stilleven in de
Gouden Eeuw**

**Zaterdag 18 december 2004,
11.00 uur**

**Frans Hals Museum (Lezingenzaal),
Groot Heiligland 62, Haarlem**

Pieter Claesz (Berchem 1596/97 – Haarlem 1660) was één van de belangrijkste stillevenschilders in de zeventiende eeuw. Hij is de eerste kunstenaar die alledaagse voorwerpen, zoals een roemer en een tinnen bord, zo weet weer te geven dat er een betoverende schoonheid van afstraalt. De olijven, verse vruchten, knapperige broodjes en pasteien doen je het water in de mond lopen. Veel voorwerpen zijn echter niet toevallig gekozen. Ze verwijzen naar de kortstondigheid van het leven: de verwelkende bloem, het horloge, de schedel, het omgevallen glas, de smelende kaars.

Voor het eerst wordt er een tentoonstelling gewijd aan de stillevens van Pieter Claesz. Deze zal bestaan uit circa 45 topstukken, afkomstig uit openbare en particuliere verzamelingen in Europa en Amerika. Pieter Biesboer, samensteller van de tentoonstelling en conservator oude kunst van het Frans Hals Museum, verzorgt een lezing over deze Haarlemse stillevenschilder.

De toegang is gratis. Indien u na de

GOEDE VOORNEMENS

Eén goed voornemen mag niet ontbreken op uw lijstje voor 2005.

Want u wilt natuurlijk ook dat de Vereniging Haerlem springlevend blijft en haar belangrijke werk kan voortzetten. U kunt daar uw steentje aan bijdragen door in 2005 ten minste één nieuw lid aan te brengen. Er is in uw omgeving vast wel iemand te vinden die Haarlem net zo'n warm hart toedraagt als u. Aanmelden: ledenadministratie Vereniging Haerlem, Antwoordnummer 2310, 2000 VL Haarlem of via de website www.haerlem.nl.

lezing de tentoonstelling wilt bezoeken, dient u aan de kassa een toegangkaartje te kopen.

Informatie: www.pieterclaez.com
Opgave is noodzakelijk. Meldt u zich bij Michiel Kersten: telefoon (023) 525 85 77 (tussen 20.30 en 21.30 uur) of per e-mail: kerstenh@worldonline.nl.
Vergeet niet uw naam en telefoonnummer te vermelden.

Lezing

**Adriaan van der Hoop
zijn verzameling en zijn buiten-
plaats Spaarnberg in Santpoort
Maandag 10 januari 2005, 20.00
uur (zaal open 19.30 uur)
Teylers Museum (Gehoorzaal),
Spaarne 16, Haarlem**

De Amsterdamse bankier Adriaan van der Hoop (1778-1854) bracht een indrukwekkende verzameling schilderijen bijeen met werken van Vermeer, Ruisdael, Rembrandt en Steen. Na zijn dood liet hij de collectie na aan de stad Amsterdam. Behalve een fraai woonhuis aan de Keizersgracht, bezat Van der Hoop de buitenplaats Spaarnberg in Santpoort. Op zijn buiten kweekte hij exotische planten en hield hij renpaarden. Van deze buitenplaats resteert alleen nog een dienstwoning in chaletstijl (Wüstelaan 73-75). Een groot deel van het 'overbos' maakt nu deel uit van het Burgemeester Rijkenspark. Zowel in het Amsterdams Historisch Museum als in de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek zijn tentoonstellingen over Adriaan van der Hoop te zien. Samen de Stichting Ons Bloemendaal, de Historische kring Santpoort, de Vrienden van Frans Hals Museum en Teylers Museum organiseert de Vereniging Haerlem een lezingenavond. Norbert Middelkoop, conservator van het Amsterdams Historisch Museum, vertelt over deze bankier en zijn fameuze verzameling. Kees Gnirrep, oud-conservator van de UB in Amsterdam, gaat in op Van der Hoop's buitenplaats Spaarnberg en zijn fenomenale collectie botanische werken.

De toegang is gratis. Opgave is nood-

zakelijk. Meldt u zich bij Michiel Kersten: telefoon (023) 525 85 77 (tussen 20.30 en 21.30 uur) of per e-mail: kerstenh@worldonline.nl.
Vergeet niet uw naam en telefoonnummer te vermelden.

Rondleiding

**Pest en Dolhuys, Museum voor de
psychiatrie, Schotersingel 2,
Haarlem.**

**Zaterdag 12 februari 2005,
11.00 – 12.30 uur**

Aan de Haarlemse Schotersingel ligt een belangrijk historisch gebouwencomplex. De oorsprong van deze groep gebouwen gaat terug tot 1320. In dit indrukwekkende complex, dat buiten de oorspronkelijke stadsmuren van Haarlem lag, was het leprozenpest- en dolhuys gevestigd, een onderkomen voor 'dollen' en lijders aan besmettelijke ziekten. De afgelopen jaren is een ingrijpende restauratie uitgevoerd. De indrukwekkende, historische gebouwen komen nu weer volledig tot hun recht.

Al meer dan 700 jaar hebben deze gebouwen een functie in de gezondheidszorg, het laatst als psychiatrisch crisiscentrum en dagopvang voor demente bejaarden. In januari opent hier het Museum voor de psychiatrie zijn deuren. De expositie toont de wijze waarop in de loop der eeuwen met psychiatrische patiënten is omgegaan en hoe behandelvormen zich ontwikkelden.

De eerste excursie naar het complex was een groot succes. Aangezien slechts een beperkt aantal leden kon deelnemen, organiseert de Vereniging Haerlem opnieuw een rondleiding door dit museum.

Opgave is noodzakelijk. Deze wordt u aangeboden door de Vereniging Haerlem. Wel dienen de deelnemers een toegangkaartje voor het museum te kopen.

Opgave is noodzakelijk. Meldt u zich bij Michiel Kersten: telefoon (023) 525 85 77 (tussen 20.30 en 21.30 uur) of per e-mail: kerstenh@worldonline.nl.
Vergeet niet uw naam en telefoonnummer te vermelden.